

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ЗАГАЛЬНОЇ СПОРТИВНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ХЛОПЧИКІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Волков Леонід, Куценко Олексій, Павлова Тетяна
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Національний університет фізичного виховання і спорту України

Аннотация

Проведенные исследования и оценка их эффективности свидетельствуют, что основу общей спортивной одаренности составляют 6-7 факторов которые оказывают влияние на конечный результат от 77,0% до 78,0%.

Не зависимо от возраста юных спортсменов центральным фактором структуры определены физиологические и психофизиологические показатели, которые на протяжении всего периода обучения определяют основу структуры спортивной одаренности.

Показатели пространственной ориентации, мышечной чувствительности, скоростно-силовых способностей, гибкости, скоростной выносливости, ловкости в зависимости от возраста юных спортсменов оказывают влияния на конечные результаты от 6,0-7,0% до 13,0 до 16,0%.

Ключовые слова: спортивные способности, спортивная одаренность, спортивный отбор, начальная спортивная подготовка.

Annotations

Conducted research that rating their efficiency read as that basis structure universal sports giftedness up 6-7 factors of whom on terminal outcome resigns from 77,0 to 78,0%.

Ne regardless from age young athletes main factor structure identified physiological that psycho physiological data which on drafty only study is basis structure sports giftedness.

Data spatial orientation, skorosno-power abilities, flexibility, skorosnes Stamina that agility in depending on from age whom athletes affect on terminal outcome from 6,0-7,0% to 13,0 - 16,0%.

Key words: athletic ability, sports talent, sports selection, initial sports training.

Постановка проблеми.

Спортивні здібності, обдарованість і спортивний талант стали предметом дослідження представників різних наукових дисциплін, які займаються вивченням методів та засобів спортивного відбору.

За останні роки проведена значна кількість досліджень з питань теорії та практики спортивного відбору, результати яких відображені у наукових працях М.С.Бриля [3], Н.Ж.Булгакової [4], Л.В. Волкова [1,2], П.В. Осташева [5], Т.В. Павлової [6], А.В. Радіонова [7], П.З. Сіріца [8], Л.П. Сергієнка [9], В.Б. Шварца, С.В. Хрущева [10], О.А. Шинкарук [11] та багатьох інших дослідників.

Безумовно, проведені дослідження значною мірою сприяли удосконаленню системи спортивного відбору, розробці критеріїв оцінки спортивних здібностей та обдарованості.

Але слід зауважити, що при розробці теоретичних основ спортивного відбору, на нашу думку, була допущена методологічна помилка. Так в деяких дослідженнях оцінка спортивної обдарованості ґрунтується не на підставі вивчення структури обдарованості, а на визначенні модельних характеристик, основу

яких складають показники дорослих спортсменів вищих розрядів.

При цьому необхідно відзначити, що найбільш обґрунтований підхід в дослідженні проблеми здібностей та обдарованості представлений у працях відомих психологів В.Д. Небиліцина і Б.М. Теплова. Основу цього підходу складають принципи системності, тобто здібності і обдарованість вивчаються як складні системи з багатьма взаємопов'язаними компонентами і відносною структурою.

У проведених за цим принципом дослідженнях спостерігається чітка диференціація на загальні здібності і спеціальні, що дозволило дослідникам успішно вивчати структуру музичних, математичних, літературних здібностей, і найвищий рівень їх розвитку – обдарованість і талант.

Такий підхід і в наших дослідженнях був взятий за основу, а спортивна обдарованість розглядається як системний прояв здібностей, основу яких складають задатки.

Теоретична концепція при визначенні структури спортивної обдарованості та її основних компонентів базується на понятті «...спорт як виховна, ігрова, змагальна діяльність», а також на аналізі діяльності спортсменів, представників всіх видів спорту.

По-перше, будь-який спортсмен проходить тренувальний процес, в якому присутні значні фізичні навантаження і відновлення після них, а по-друге, – психічні навантаження в умовах змагальної діяльності часто мають, стресовий характер.

Ці два види спортивної діяльності в основному характеризують поняття «спорт» і складають у взаємозв'язку зміст дослідження загальної спортивної обдарованості представників усіх видів спорту.

Мета, завдання, методи дослідження. Проведений теоретичний аналіз та узагальнення досвіду спортивної практики до-

зволили визначити наступну **мету дослідження**:

- визначити основний зміст та структуру загальної спортивної обдарованості хлопчиків, що навчаються на початковому етапі спортивної підготовки.

- поставлена мета потребувала вирішення наступних завдань:

- визначити спрямованість наукових досліджень за останні роки, проблеми спортивних здібностей та обдарованості для практики спортивного відбору;

- провести теоретичний аналіз і визначити основні компоненти, які складають зміст спортивної обдарованості;

- дослідити особливості формування структури загальної спортивної обдарованості у хлопчиків на етапі початкової спортивної підготовки.

У процесі проведеного дослідження була використана наступна комплексна методика:

- теоретичний аналіз і узагальнення спеціальної літератури;

- тестування фізичних і рухових здібностей, функціональних можливостей психофізіологічних показників;

- педагогічний експеримент у процесі якого використані методи антропометрії, рефлексометрії, динамометрії, пульсометрії, гоніометрії, тепінгометрії, стенометрії;

- методи статистики, факторний аналіз.

У дослідженнях взяли участь хлопчики (n=98) 7,8 і 9 років, а програма складалась з вимірювання 21 індивідуального показника розвитку дитини.

Результати дослідження та їх обговорення. Одним з основних методів обробки експериментальних даних був обраний факторний аналіз, який за останні роки знаходить широке застосування як при розробці теорії здібностей і обдарованості, так і в теорії спортивної підготовки.

Факторний аналіз дозволяє велику кількість досліджуваних

показників при попередньому кореляційному аналізі об'єднати за близькими ознаками в окремий фактор. Як правило, такий підхід дає можливість визначити долю впливу кожного фактора (в %) у загальній структурі досліджуваного об'єкту. При завершальному аналізі кожний фактор інтерпритується (дається назва) і визначається його доля впливу (у %) окремо.

Визначено, що структура загальної спортивної обдарованості хлопчиків 7-ми років складається ($\Sigma=78,0\%$) з шести факторів (таб. 1.) з провідним, генеральним ($\Sigma=21,0\%$) що характеризує динаміку відновлення ЧСС після виконання 5-ти хвилинного фізичного навантаження – Гарвардського степ-тесту.

Найбільш високий коефіцієнт мають показники, що відображають відновлення ЧСС на першій, другій і третій хвилинах відпочинку після навантаження. Велике значення мають показники функціональних можливостей серцево-судинної системи, що і дозволяють перший фактор позначити як «фізіологічний».

До складу другого фактора ($\Sigma=13,0\%$) увійшли показники теплінгметрії, які відповідно до їх значущості можуть характеризувати силу нервових процесів.

Найбільш значимою є динаміка показників 3, 4 і 5 проб, а також сумарний показник шести проб.

Проте, забігаючи трохи наперед, необхідно відзначити, що у складі п'ятого фактора із загальною сумою дисперсії 9,0% увійшли показники теплінгметрії шостої проби і сума шостої проби.

При підсумовуванні коефіцієнтів значимості другого і п'ятого факторів, в сумі показники сили нервових процесів складають –22,0%.

Таким чином, ці фактори відображають єдине ціле і інтерпретуються як «психофізіологічні» із загальною сумою дисперсії у 22,0%.

Таблиця 1

Вікова динаміка факторів що визначають структуру загальної спортивної обдарованості хлопчиків

№ п/п	Назва фактора	Σ Фактора, %
Сім років		$\Sigma = 78$
	Фізіологічний	21,0
	Психофізіологічний	13,0
	Просторова орієнтація	10,0
	Швидкісно-силова здатність	9,0
	Гнучкість	9,0
	Швидкісна витривалість	9,0
	Спритність і макс. частота рухів	7,0
Вісім років		$\Sigma = 77,0$
	Фізіологічний	18,0
	Психофізіологічний	18,0
	Швидкісна координація	16,0
	Фізичний розвиток	11,0
	Швидкісно-силова здатність	8,0
	Просторова орієнтація	6,0
Дев'ять років		$\Sigma = 78,0$
	Психофізіологічний	23,0
	Фізіологічний	13,0
	Просторова орієнтація і гнучкість	13,0
	Швидкість і швидкісно-силова здатність	12,0
	Реактивність на навантаження	9,0
	Силова здатність	8,0

У складі третього фактора ($\Sigma=10\%$) з достатньо високою значимістю увійшли показники, що характеризують просторову орієнтацію при виконанні ходьби по прямій без зорового контролю і довжина тіла. Таке поєднання як просторова орієнтація і довжина тіла можна пояснити тільки з позиції впливу довжинних параметрів при прояві координаційних здібностей, що дозволяє інтерпретувати цей фактор як «просторова орієнтація».

Достатньо чітко визначаються і основні компоненти четвертого фактора ($\Sigma=9,0\%$) – показники швидкісно-силових здібностей – стрибок вгору і стрибок в довжину з місця при провідній ролі стрибка вгору, що і є підставою

визначити цей фактор як «швидкісно-силові здібності».

У п'ятому факторі частка впливу якого складає 9,0% єдиний показник – нахил вперед має високий коефіцієнт значущості. Відзначена і середня значущість в даному факторі показників сили за даними кистьової динамометрії і швидкості - біг на 30м. При цьому необхідно відзначити, що показники нахил вперед (гнучкість) мають першорядну значущість, а фактор визначений як «гнучкість».

Як було зазначено до складу шостого фактора (9,0%) увійшли показники теплінгметрії, що дало можливість ці дані об'єднати з іншим фактором, який інтерпретований як «психофізіологічний».

Завершуючим, сьомим фактором ($\Sigma=7,0\%$) в структурі загальної спортивної обдарованості є спритність, яка в наших дослідженнях вивчалась за показником човникового бігу 15м x 2 з оббіганням двох зустрічних стійок. Окрім цього, з високою значущістю в даному факторі позначалася перша проба теплінг-тесту – максимальний рух кистю за перших 5 секунд. Природне виконання човникового бігу і максимального темпу рухів за 5 с взаємозв'язане, що і стало підставою об'єднати їх в один фактор – «спритність».

У вісім років у хлопчиків структура спортивної обдарованості об'єднана в шість факторів із загальною сумою дисперсії у 77,0 % .

Як і в попередньому віці, спостерігається значний вплив двох основних факторів – фізіологічного і психологічного, які, по суті, забезпечують успішність тренувального процесу і змагальну діяльність.

Перший фактор ($\Sigma=18,0\%$) містить з високим коефіцієнтом значущості майже всі значення ЧСС як у спокої, так і в період відновлення після фізичного навантаження. Проте найбільшими коефіцієнтами володіють показники ЧСС на 1 і 2 хвилини відновлення.

Така інформація підтверджує роль відновлюваних процесів після фізичних навантажень у формуванні структури загальної спортивної обдарованості, а фактор визначений як «фізіологічний».

Достатньо високий коефіцієнт значущості в другому факторі ($\Sigma=18,0\%$) мають показники, що характеризують динаміку максимального темпу руху за 30 с, що свідчить про функціональний стан нервової системи з боку сили нервових процесів.

Найбільшою інформацією володіють показники Σ 6 теплінг проб, а також 2, 5 і 6.

Другий фактор інтерпретова-

ний як «психофізіологічний».

У третьому факторі ($\Sigma=16,0\%$) значна роль відведена показникам фізичних здібностей, що характеризують рівень розвитку спритності – біг 30 м, човниковий біг, стрибок в довжину з місця. Таке поєднання здібностей дозволяє визначити третій фактор як «швидкісна координація».

Тут же необхідно відзначити, що в 7 і 8 років у хлопчиків в структурі загальної спортивної обдарованості три основні фактори однозначні, а частка їх впливу в сумі складає 52,0%.

Показники фізичного розвитку займають центральне місце в четвертому факторі ($\Sigma=11,0\%$), що свідчить про підвищення ролі стану здоров'я на формування структури спортивної обдарованості. Так, маса і довжина тіла несе інформацію, що і дозволяє їх інтерпретувати як «фізичний розвиток».

І якщо в попередньому віці ми спостерігали в п'ятому факторі і єдність максимальної частоти рухів за 5 с із показниками спритності, то в 8 років це єдність дещо порушена на користь швидкісно-силової здібності, але при високій значущості показників теплінгметрії.

Враховувавши значну роль швидкісно-силових здібностей в прояві швидких рухів, можна віддати перевагу «швидкісно-силовій здібності».

Просторова орієнтація, безумовно, відіграє значну роль у виконанні будь-яких рухів. У п'ятому факторі ($\Sigma=6,0\%$) ця здібність займає центральне місце за показником ходьби без зорового орієнту, а фактор визначений як «просторова орієнтація».

У дев'ятирічному віці у хлопчиків структура загальної спортивної обдарованості складається з шести факторів із загальною сумою дисперсії 78,0 %. Даний факт, як і в попередньому віці, підтверджує значну інформаційну значущість всіх показників,

які визначають зміст структури загальної спортивної обдарованості.

Перший фактор ($\Sigma=23,0\%$) в досліджуваному віці складається в основному з показників динаміки теплінгметрії із значним внеском всіх 6 проб і їхнім сумарним значенням.

За своєю значущістю перше місце займає показник Σ 6 проб. Таким чином, у хлопчиків у дев'ять років показники, які характеризують силу нервових процесів, займають в структурі провідне місце, тобто «психофізіологічний» фактор є в цьому віці провідним при виконанні вправ в умовах змагальної діяльності.

У змісті другого фактора ($\Sigma=13,0\%$) з високими коефіцієнтами увійшли показники, які характеризують функціональні можливості серцево-судинної системи в процесі виконання фізичного навантаження і відновлення ЧСС після навантаження.

Найбільшу інформацію несуть показники відновлення ЧСС після навантаження на 2 і 3-ій хвилинах, а також ЧСС у спокої.

Тут необхідно звернути увагу на склад показників шостого фактора, де значення серцево-судинної системи в сумі показників складають 9,0 %, а найбільшу інформацію несе ЧСС у спокої і на 1 хвилині відновлення.

Об'єднання другого і шостого факторів відповідає логіці дослідження, а даний фактор, як і в попередніх роках, позначений як «фізіологічний».

До третього фактора ($\Sigma=13,0\%$) із значною інформацією входять показники, що характеризують такі здібності, як просторова орієнтація і рухливість в суглобах – гнучкість.

Мабуть, ці здібності взаємозв'язані між собою, але при провідній ролі орієнтації в просторі.

Інтерпретація даного факту дає підставу визначити даний фактор як «просторова орієнтація

і гнучкість».

Швидкість, яка оцінювалася за показниками бігу на 30 м і швидкісно-силової здібності (стрибки в довжину з місця) в четвертому факторі ($\Sigma=12,0\%$) займають по своїй значущості одне з перших місць. Мабуть, ці здібності і утворюють чинник «швидкості і швидкісно-силових здібностей» при своїй однозначності і ролі у формуванні структури.

Що стосується інформативності показників п'ятого фактора, ($\Sigma=9,0\%$) то вона розглянута раніше, при аналізі «фізіологічного» фактора, який характеризує функціональні можливості серцево-судинної системи.

До складу шостого фактора ($\Sigma=8,0\%$) увійшли показники, що характеризують рівень фізичного розвитку, – динамометрія кистьова і маса тіла, що і дає підставу для інтерпретації такого поняття як «фізичний розвиток».

Висновки. Аналіз структури загальної спортивної обдарованості хлопчиків 7, 8 і 9 років свідчить, що одним з основних компонентів структури є функціональні можливості серцево-судинної і нервової систем. Частка впливу цих факторів залежно від віку майже не змінюється і складає в сумі від 34,0% до 45,0%. Якщо розглядати отримані дані у віковому аспекті, то необхідно відзначити, що в структурі загальної спортивної обдарованості певне місце займають і такі фізичні здібності як швидкість, швидкісно-силові здібності, гнучкість і координаційні здібності, які проявляються у спритності і просторової орієнтації, а сумарний показник дії яких складає 77,0%-78,0%.

Література

1. Волков Л.В. Теория спортивного отбора: способности, одаренность, талант/ Л.В. Волков. – К.: Вежа, 1997 – 126 с.
2. Волков Л.В. Спортивна під-

- готовка молодших школярів / Л.В. Волков. К.: Освіта України, 2010 – 388 с.
3. Бриль М.С. Отбор в спортивных играх./ М.С. Бриль. М.: Физкультура и спорт, 1980. – 127 с.
 4. Булгакова Н.Ж. Отбор и подготовка юных пловцов / Н.Ж. Булгакова, М.: Физкультура и спорт, 1986. – 191 с.
 5. Осташев П.В. Прогнозирование способностей футболистов/ П.В. Осташев. – М.: Физкультура и спорт, 1982 – 96 с.
 6. Павлова Т. Комплексна оцінка здібностей дітей при відборі в ігрові види спорту на етапі початкової підготовки. Автореферат. кандидата наук з фізичного виховання і спорту. К.: ДНФІКС, – 18 с.
 7. Родионов А.В. Психодиагностика спортивных способностей/ А.В. Родионов – М.: Физкультура и спорт, 1973 – 216 с.
 8. Сирик П.З. Отбор и прогнозирование способностей в легкой атлетике / П.З. Сирик, П.М. Гайдорекал, К.И. Рачев. – М. : Физкультура и спорт, 1983 – 103 с.
 9. Сергієнко Л.П. Спортивний відбір: Теорія та практика . У 2-х книгах. – книга 1. Теоретичні основи спортивного відбору / Л.П. Сергієнко, Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010 – 672 с.
 10. Шварц В.Б. Методико-биологические аспекты спортивной ориентации и отбора/ В.Б. Шварц, С.В. Хрущев – М.: Физкультура и спорт, 1984 – 151 с.
 11. Шинкарук О.А. Отбор спортсменов и ориентация их подготовки в процессе многолетнего совершенствования / О.А. Шинкарук. – К.: Олимпийская литература, 2011 – 360 с.

